

UDK 27-43:272-726-427(497.5)

Primljeno: 3. 11. 2011.

Prihvaćeno: 5. 12. 2011.

Izvorni znanstveni rad

SOCIJALNI NAUK CRKVE I NAČELO SUPSIDIJARNOSTI U SVIJESTI HRVATSKIH GRAĐANA (I VJERNIKA)

Vladimir DUGALIĆ

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Petra Preradovića 17, p.p. 54, 31 400 Đakovo
vladimir.dugalic@djkbf.hr

Damir MRAVUNAC

Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve Hrvatske biskupske konferencije
Heinzlova 5, 10 000 Zagreb
censoc@zg.t-com.hr

Sažetak

U radu su obrađeni odgovori naših građana (i vjernika) na pitanja koja su se odnosila na poznavanje socijalnog nauka Crkve i načela supsidijarnosti, postavljena pod brojevima 49 – 51 u upitniku koji je usmenom anketom proveden u prosincu 2009. godine na probabilistički izabranom, višetašno stratificiranom uzorku punoljetnog stanovništva Hrvatske kojim je bilo obuhvaćeno točno 1000 sudionika iz 70 naselja, odnosno iz 100 različitih lokacija, unutar znanstveno-istraživačkog projekta »Supsidijarnost u hrvatskom društvu«. Rezultati nedvojbeno ukazuju na činjenicu da su katolički vjernici slabo upoznati sa sadržajem socijalnog nauka Crkve (prema rezultatima 75,8% nije upoznato, a upoznato ih je tek 21,9%) i da ga najčešće poistovjećuju s karitativnim djelovanjem Crkve. Sa značenjem načela supsidijarnosti upoznato je tek 15,6% ispitanika, i to ponajviše iz stručnih rasprava i hrvatskih medija, dok njih 83,6% uopće nije čulo za taj pojam. Razlozi su takva stanja višestruki, od naslijeđenog mentaliteta do toga da socijalni nauk Crkve nije uspio izaći izvan crkvenih prostora. Sve to nameće Katoličkoj crkvi traženje novih prostora i načina posredovanja sadržaja socijalnog nauka Crkve kao i odgoja za supsidijarnost. Kod vjernika koji redovito komuniciraju sa župnom zajednicom (20 – 25%) potrebno je u navještaju i katehezi snažnije izgrađivati oblike osobne odgovornosti i socijalne duhovnosti, dok poteškoću predstavlja približavanje i odgoj onih vjernika (oko 60%) koji su udaljeniji od Crkve, a istovremeno su nositelji društvenog života. Stoga se kao prioritet nameće izlazak iz crkvenih prostora i ulazak u prostor civilnog društva npr. osnivanjem katoličkih elektroničkih medija, katoličkih odgojnih i obrazovnih ustanova i jačanjem vjerničkih društava, te nužnost osobnih i

prigodnih kontakata s udaljenijim vjernicima, a visokoobrazovani, koji se statistički najviše društveno angažiraju a istovremeno su crkveno najudaljeniji, te mladi moraju postati ciljne skupine pastoralnog rada i odgoja za socijalni nauk Crkve i načelo supsidijarnosti.

Ključne riječi: socijalni nauk Crkve, supsidijarnost, hrvatsko društvo, Katolička crkva, socijalni pastoral, mladi, visokoobrazovani.

Uvod

Ove godine obilježavamo 120. godišnjicu objavljivanja socijalne enciklike *Rerum novarum* (15. svibnja 1891.) pape Lava XIII. kojom je Crkva prvi put progovorila o teškom stanju radnika i pružila radnicima savezništvo. Otvorena je nova stranica povijesti, a plodovi ove enciklike vidljivi su i danas jer je »Lavova enciklika tijekom vremena malo-pomalo postala *Magna Charta* na kojoj treba počivati čitava kršćanska djelatnost na socijalnom području«¹. Ona je pokazala put i »prosula svjetlo«, iz kojega je nastao »pravi katolički društveni nauk«², kako je naznačeno u enciklici *Quadragesimo anno* (15. svibnja 1931.) pape Pija XI. Na tom tragu, enciklika *Quadragesimo anno* ne raspravlja toliko o radničkom pitanju, već teži općoj obnovi društvenog poretka u kojoj važno mjesto ima načelo supsidijarnosti. Definirajući načelo supsidijarnosti kao djelovanje u kojem »ne valja pojedincima oduzimati i predavati državi one poslove koje oni mogu obavljati na vlastitu odgovornost i vlastitom marljivošću, tako je nepravedno i vrlo škodljivo i za javni poredak opasno davati većemu i višemu društvu one poslove koje mogu izvršavati manje i niže zajednice«³, papa Pio XI. želi ukazati kako svaka društvena ustanova mora po svom pojmu i značenju pomagati razvoju društva, a ne gušiti i uništavati inicijative kao ni sebi prisvojiti sveukupno društveno djelovanje. »Potrebno je dakle da vrhovna vlast nižim ustanovama prepusti manje važne poslove i brige, koje bi joj inače oduzimale mnogo vremena. Na taj će način slobodnije i uspješnije vršiti ono što je jedino njezin posao, jer jedino ona to može izvršiti. A taj će njezin posao biti, kako već kada budu slučaj i potreba donosili: nadzirati, bdjeti, bodriti, obuzdavati. Stoga neka državni vladari budu duboko uvjereni u ovo: što bude savršeniji

¹ PIO XI., *Quadragesimo anno*. Enciklika u povodu četrdesete obljetnice »*Rerum novarum*« (15. V. 1931.), br. 39, u: Marijan VALKOVIC (ur.), *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Zagreb, 1991., 41.

² Usp. *Isto*, br. 20.

³ *Isto*, br. 80.

hijerarhijski red među raznim udruženjima, u skladu s načelom 'pripomoćne službe' (supsidijarnosti), to će uspješniji i radosniji biti položaj države.«⁴

Načelo supsidijarnosti postalo je tako jedan od stožera na kojem počiva socijalni nauk Crkve, ali i uređenje suvremenog društva, jer je »nemoguće promicati dostojanstvo osobe ako se ne vodi briga o obitelji, skupinama, udruženjima, lokalnim područnim prilikama – ukratko: o onim udruživanjima ekonomskoga, društvenoga, kulturnoga, športskoga, rekreacijskoga, profesionalnoga, političkoga tipa koje ljudi spontano osnivaju i koje im omogućuju stvarni društveni rast«⁵. Supsidijarnost postaje nezaobilazno načelo ako želimo urediti civilno društvo, shvaćeno kao skup odnosa među pojedincima i među posredničkim društvima koji se ostvaruju u izvornom obliku i zahvaljujući »stvaralačkom duhu građanina«⁶. Uspostavlja se mreža odnosa koji prožimaju društveno tkivo i tvore osnovu prave zajednice osoba, »omogućujući priznanje najuzvišenijih oblika društvenosti«⁷. Istovremeno, načelo supsidijarnosti štiti osobe od zloraba viših društvenih institucija, a ove »potonje potiču da pomognu pojedinim individuama te posredničkim tijelima da razviju svoje zadatke«⁸. Socijalni nauk Crkve jasno ukazuje kako nijekanje načela supsidijarnosti, ili njegovo ograničavanje, zapravo dovodi to toga da se u određenoj mjeri u društvu poništava duh slobode i inicijative.

Polazeći od važnosti koju ima socijalni nauk Crkve kao opruga koja pokreće odgoj za supsidijarnost, u prosincu 2009. godine, unutar znanstvenoistraživačkog projekta »Supsidijarnost u hrvatskom društvu«⁹, provedeno je usmenom anketom istraživanje kojim je obuhvaćeno točno 100 sudionika iz 70 naselja, odnosno iz 100 različitih lokacija (*sample points*).¹⁰ U ovom radu

⁴ *Isto*, br. 81.

⁵ PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005., br. 185.

⁶ IVAN PAVAO II., Enciklika *Sollicitudo rei socialis* (Socijalna skrb), br. 15, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, 583.

⁷ PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 185.

⁸ *Isto*, br. 187.

⁹ »Supsidijarnost u hrvatskom društvu« znanstvenoistraživački je projekt (br. 203–1941533–0732) Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u suradnji s Institutom društvenih istraživanja Ivo Pilar u Zagrebu. Voditelj projekta je prof. dr. sc. Stjepan Baloban, a projekt je odobren od Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH. Prvi dio projekta obuhvatio je znanstveno utemeljenje i interdisciplinarno istraživanje pojma supsidijarnosti, a drugi dio uključio je provedbu istraživanja te njegovu primjenu u hrvatskom društvu. Usp. *Bogoslovska smotra*, 79 (2009.) 1, 7–163.

¹⁰ Istraživanje je provedeno na probabilistički izabranom, višestapno stratificiranom uzorku punoljetnog stanovništva Hrvatske. Teritorijalni plan uzorka temeljen je na administrativnoj podjeli na županije te podjeli na razmjerno homogene regije, izdvojene faktorskom i klaster analizom više od 30 relevantnih demografskih pokazatelja iz popisa stanovništva.

želimo iznijeti rezultate toga istraživanja, osobito koliko su naši građani (i vjernici) upoznati sa sadržajem socijalnog nauka Crkve te koliko primjenjuju načelo supsidijarnosti u svom životu. Analizom rezultata dobili smo sliku stvarnog stanja u hrvatskom društvu o tim pitanjima te polazišta za razumijevanje određenih društvenih pojava, osobito toliko uočljivu pasivnost i izostanak kršćanskog govora u javnom sektoru. Istovremeno rezultati provedenog istraživanja ukazuju i na ona područja pastoralnog djelovanja koja zahtijevaju prioritet u našem radu te snažniju angažiranost Crkve.

1. (Ne)poznavanje socijalnog nauka Crkve u hrvatskom društvu

Među postavljenim pitanjima u provedenom istraživanju bila su i ona koja su imala svrhu dobiti uvid u stvarnu upoznatost naših građana (i vjernika) sa sadržajem socijalnog nauka Crkve te na koji ga način prepoznaju u konkretnom djelovanju Crkve. Naime, prije dvadeset godina, nakon stvaranja samostalne hrvatske države, postojao je snažan interes za socijalni nauk Crkve, ali se već tada uočilo da ga se nedovoljno poznaje te da ga se shvaća na pogrešan način. Kako je istaknuto u jednome tekstu, ostalo je nejasno »radi li se o stvarnoj primjeni ili je riječ samo o 'prividnom' služenju nekim pojmovima i načelima iz bogatog naučavanja Katoličke crkve o društvenoj problematici. Iz te konkretne situacije u kojoj živimo postavlja se ozbiljno pitanje: *društveni nauk Crkve – model ili privid?*«¹¹ Proučavajući situaciju devedesetih godina prošloga stoljeća uočilo se da je on za mnoge samo privid jer su u svom govoru samo uzimali pojedine dijelove iz socijalnih enciklika kao vanjsku potvrdu već usvojenih shema i unaprijed planiranih postupaka ili su se pak njime služili kao novom ideologijom. Kod većine naših građana tada još nije sazrela svijest da socijalni nauk Crkve ne pruža gotova rješenja, nego konkretne smjernice i inspiraciju za njihovo javno djelovanje.

Kao najveći problem istaknuto je da se od socijalnog nauka Crkve puno očekuje, »a društveni nauk Crkve se slabo poznaje«¹². Na osobit način, odgoj za socijalnost morao je učiniti odmak od poistovjećivanja s karitativnim dje-

Izbor jedinica (naselja) unutar regija i županija proveden je metodom slučajnog izbora bez povrata, pri čemu je svaka jedinica imala vjerojatnost izbora proporcionalnu broju stanovnika s kojim sudjeluje u nadređenoj stratifikacijskoj jedinici uzorka. Adrese kućanstava u kojima je provedeno anketiranje izabrane su sistematski s popisa adresa na pojedinoj lokaciji, a izbor ispitanika unutar kućanstava učinjen je metodom Trolahla i Cartera.

¹¹ Stjepan BALOBAN, *Etičnost i socijalnost na kušnji*, Zagreb, 1997., 17.

¹² Stjepan BALOBAN, *Socijalni nauk Crkve: izazov i poticaj*, u: Stjepan BALOBAN (ur.), *Socijalni nauk Crkve u hrvatskom društvu*, Zagreb, 1998., 21.

lovanjem Crkve i pomaganja ljudima slabijega imovinskog stanja te poimanja socijalnog nauka Crkve kao sredstva od kojeg se očekuje pomoć. U tom smislu, već sredinom 90-ih godina prošloga stoljeća čuli su se sve snažniji glasovi kako Crkva treba organizirati javne skupove i tečajeve kako bi se sadržaj socijalnog nauka Crkve proširio među vjernike i šire slojeve građana te da pisanom riječju i usmenim govorom treba ljude odgajati da nadahnuće za svoje javno društveno-političko djelovanje pronalaze u socijalnom govoru Crkve.¹³ Socijalni nauk Crkve nije »pripomoć koju nam drugi daju« i »sadržaj koji od drugih očekujemo«, već prije svega stil života, način razmišljanja u duhu temeljnih načela i smjernica socijalnih dokumenata Crkve. Socijalno učenje Crkve nastalo je iz susreta evanđeoske poruke, koja nosi snažne etičke zahtjeve, i konkretne čovjekove situacije. Drugim riječima, »da bi se mogao mijenjati mentalitet, koji je u Hrvatskoj zapreka promjenama kako u Crkvi, tako i u društvu, potrebno je na drugi i novi način promišljati čovjeka i društvo, kršćanina i Crkvu«¹⁴. Socijalni nauk Crkve u čovjeku stvara temeljne kriterije i mjerila za prosudbu konkretnih situacija, struktura i društvenih sustava u čemu osobito mjesto ima načelo supsidijarnosti koje stvara ozračje za kulturu dijaloga, ozračje tolerancije i nadilazi naslijeđeni mentalitet oslobađajući u čovjeku odgovornu slobodu za služenje općem dobru.

Na tom tragu, na Simpoziju hrvatskih vjernika laika u Osijeku 5. – 6. listopada 2001., donesena je izjava o oživotvorenju socijalnog nauka Crkve u društvu i Crkvi u kojoj je naglašeno kako će bolje poznavanje socijalnog nauka Crkve biti od velike koristi za razvoj demokracije u Hrvatskoj te da on mora pronaći posebno mjesto u životu i radu kršćana, katolika. »U rascjepkanom i opasnim podjelama ispunjenom hrvatskom društvu socijalni nauk Crkve se pojavljuje kao dobrodošla ponuda i objedinjujući čimbenik za istinski razvoj civilnog društva u kojem će na prvom mjestu biti razumijevanje, podržavanje i promicanje dostojanstva ljudske osobe u različitim područjima života... On je sastavni dio javnoga života i djelovanja kršćana, kao i svih ljudi dobre volje u kulturi i umjetnosti, znanosti, odgoju i obrazovanju, u državnim i javnim službama, gospodarstvu i politici, u zdravstvu, među sindikatima i posebno u medijima.«¹⁵ Kao zaključak ukazano je na potrebu većeg senzibiliziranja crkvene zajednice za

¹³ Usp. Stjepan BALOBAN, *Etičnost i socijalnost na kušnji*, 23–24.

¹⁴ Stjepan BALOBAN, Oživotvorenje socijalnog nauka Crkve u društvu i Crkvi, u: VIJEĆE ZA LAIKE HBK, *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*. Zbornik radova, Đuro Hranić (ur.), Zagreb, 2002., 398.

¹⁵ Oživotvorenje socijalnog nauka Crkve u društvu i Crkvi – završna izjava šeste sekcije, u: VIJEĆE ZA LAIKE HBK, *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*, 398.

socijalnu osjetljivost te da se na razne načine ponude bogati sadržaj socijalnog nauka odraslim vjericima i svim građanima dobre volje.

Danas, s odmakom od deset godina, s pravom se možemo pitati je li naše crkveno djelovanje uspjelo i jesmo li upoznali vjernike sa socijalnim naukom Crkve? Rezultati provedenog istraživanja ukazuju da nismo, budući da je na 48. pitanje upitnika: *Smatrate li da vjernici u nas dovoljno poznaju socijalni nauk Crkve?* oko tri četvrtine ispitanika (75,8%) odgovorilo da vjernici u Hrvatskoj ne poznaju dovoljno socijalni nauk Crkve, dok ih samo 21,9% drži da ga poznaju dovoljno.

Tablica 1. Smatrate li da vjernici u Hrvatskoj dovoljno poznaju socijalni nauk Crkve?

Tvrđnja	ne	da
Vjernici u Hrvatskoj dovoljno poznaju socijalni nauk Crkve.	75,8	21,9

U analizi tih odgovora treba ipak uzeti u obzir da je ovdje postavljeno pitanje koliko vjernici poznaju socijalni nauk Crkve, a svakako bi bilo interesantno doznati koliko ga poznaju i sami ispitanici (bilo vjernici ili ne). Provedeno istraživanje, međutim, unatoč određenim nejasnoćama u postavljenom pitanju, nedvojbeno ukazuje kako je socijalni nauk Crkve u hrvatskom društvu i nadalje ostao nedovoljno poznat i prihvaćen što može implicirati da nije pronašao adekvatno mjesto u crkvenom navještaju i katehezi. U tom smislu zanimljivo je pogledati odgovore na postavljeno pitanje s obzirom na hrvatske regije.

Tablica 2. Smatrate li da vjernici u Hrvatskoj dovoljno poznaju socijalni nauk Crkve? * Regije

		Regije					
		Grad Zagreb	Sjeverozapadna Hrvatska	Središnja Hrvatska	Istočna Hrvatska	Jadranska Hrvatska – sjever	Jadranska Hrvatska – jug
Smatrate li da vjernici u nas dovoljno poznaju socijalni nauk Crkve?	ne	72,1	85,3	80,4	76,4	76,0	75,3
	da	27,9	14,7	19,6	23,6	24,0	24,7

Uvidom u tablicu po regijama vidljivo je da je nepoznavanje socijalnog nauka Crkve gotovo ravnomjerno podijeljeno po cijeloj Hrvatskoj. Mala odstupanja prisutna su u gradu Zagrebu gdje ih se najviše izjasnilo da *poznaju* socijalni nauk (27%) te u sjeverozapadnoj Hrvatskoj gdje je najviše

onih koji *ne poznaju* socijalni nauk Crkve (85%). Stoga je zanimljiv odgovor na 49. pitanje upitnika: *Koliko je Crkva u Hrvatskoj prepoznata po svom socijalnom nauku?*

Tablica 3. Koliko je Crkva u Hrvatskoj prepoznata po svom socijalnom nauku?

Tvrđnja	samo teoretski	praktično se djeluje, ali je teoretski slabo poznato	ni teoretski ni praktično
Crkva je u Hrvatskoj prepoznata po svom socijalnom nauku.	36,5	32,7	27,6

Na ovo pitanje najveći broj ispitanika odgovorio je »samo teoretski« (36,5%), manji broj je odgovorio »praktično se djeluje, ali je teoretski slabo poznato (32,7%), dok je najmanji broj ispitanika odgovorio »ni teoretski ni praktično (27,6%)«. U pitanjima nije postavljena četvrta mogućnost odgovora na postavljeno pitanje, mogućnost da je Crkva u Hrvatskoj prepoznata po svom socijalnom nauku i teoretski i praktično, kako pokazuje tablica 4.

Tablica 4. Shematski prikaz odgovora na pitanje iz Tablice 3:

teoretski	praktično	
+	-	36,5
-	+	32,7
-	-	27,6
+	+	?

Iz dobivenih rezultata možemo zaključiti da jedna trećina ispitanika, iako možda osobno nije upoznata sa sadržajem socijalnog nauka Crkve, ipak ga prepoznaje u njegovu teoretskom izričaju, najvjerojatnije misleći pritom na izjave biskupa ili crkvenih institucija, dok ga skoro jedna trećina ispitanika ne prepoznaje ni teoretski ni praktično. Stoga su za našu analizu zanimljivi odgovori one trećine ispitanika koji socijalni nauk Crkve prepoznaju više praktično, a manje teoretski. Na temelju dobivenih odgovora možemo s velikom sigurnošću ustvrditi kako ti ispitanici poistovjećuju karitativno djelovanje Crkve sa socijalnim naukom Crkve. To postaje još očitije kada se rezultati usporede s drugim varijablama. U tom smislu, korištenjem χ^2 testa analizirali smo već naznačena pitanja prema nezavisnim varijablama veličine naselja ili grada iz kojega je ispitanik, pripadnosti vjerskoj zajednici te s obzirom na dob i pripadnost regiji. Naveli smo samo statistički značajne rezultate.

**Tablica 5. Koliko je Crkva u Hrvatskoj prepoznata po svom socijalnom nauku?
* Veličina naselja/gradova**

		veličina naselja/gradova		
		ostala naselja	srednji gradovi	veliki gradovi
Koliko je Crkva u Hrvatskoj prepoznata po svom socijalnom nauku?	samo teoretski	39,7	40,2	32,0
	praktično se djeluje, ali je teoretski slabo poznato	29,6	36,7	39,3
	ni teoretski ni praktično	30,6	23,1	28,7

Veličina naselja/gradova čini statistički značajnu razliku ($\chi^2=15,945$; $df=4$; $p<0,01$) u odnosu na pitanje »Koliko je Crkva u Hrvatskoj prepoznata po svom socijalnom nauku?« Rangiranje odgovora možemo ilustrirati tablicom u kojoj smo umjesto postotaka rangirali odgovore brojevima: brojkom jedan označili smo najveći postotak, a brojkom tri najmanji.

Tablica 6. Shematski prikaz odgovora iz Tablice 5:

teoretski	praktično	veliki gradovi	srednji gradovi	ostala naselja
+	-	2	1	1
-	+	1	2	3
-	-	3	3	2
+	+	?	?	?

Ispitanici iz velikih gradova skloniji su smatrati da je u Crkvi u Hrvatskoj socijalni nauk više prepoznat po praktičnom djelovanju, a manje teoretski (39,3%). Srednji gradovi (40,2%) i ostala naselja (39,7%) drže pak da je u Crkvi u Hrvatskoj socijalni nauk prepoznat samo teoretski. To nedvojbeno ukazuje da ljudi u velikim gradovima, gdje je snažnije karitativno djelovanje Crkve, osobito u obliku pučkih kuhinja i karitativnih centara, u većoj mjeri povezuju socijalni nauk Crkve s karitativnim djelovanjem, dok ga u manjim sredinama prepoznaju po prigodnom govoru biskupa i svećenika, tj. samo teoretski. S druge strane, to samo potvrđuje opće slabo poznavanje socijalnog nauka Crkve jer i oni koji su se izjasnili da ga poznaju, bilo teoretski, bilo praktično, poznaju ga na način koji nije vlastit socijalnom nauku Crkve.

**Tablica 7. Koliko je Crkva u Hrvatskoj prepoznata po svom socijalnom nauku?
* Pripadate li nekoj vjerskoj zajednici?**

		Pripadate li nekoj vjerskoj zajednici?	
		da	ne ili bez odgovora
Koliko je Crkva u Hrvatskoj prepoznata po svom socijalnom nauku?	samo teoretski	37,1	39,9
	praktično se djeluje, ali je teoretski slabo poznato	37,8	18,7
	ni teoretski ni praktično	25,1	41,3

Pripadnost nekoj vjerskoj zajednici čini statistički značajnu razliku ($\chi^2=45,062$; $df=2$; $p<0,01$) u odnosu na pitanje »Koliko je Crkva u Hrvatskoj prepoznata po svom socijalnom nauku?« Rangiranje odgovora također možemo ilustrirati tablicom 8.

Tablica 8. Shematski prikaz odgovora iz Tablice 7:

teoretski	praktično	da	ne ili bez odgovora
+	-	2	2
-	+	1	3
-	-	3	1
+	+	?	?

Ispitanici koji pripadaju nekoj vjerskoj zajednici skloniji su smatrati da je u Crkvi u Hrvatskoj socijalni nauk prepoznat više po praktičnom djelovanju, a manje teoretski (37,1%) ili pak samo teoretski (37,1%), dok ispitanici koji ne pripadaju nekoj vjerskoj zajednici ili nisu odgovorili ili pak smatraju da u Crkvi u Hrvatskoj socijalni nauk nije prepoznat ni teoretski ni praktično. Od onih koji ne pripadaju nijednoj vjerskoj zajednici samo njih 18,7% drži da je socijalni nauk prepoznat po praktičnom djelovanju, a slabije teoretski. Taj odgovor sugerira da socijalni nauk Crkve, ukoliko ga se i poznaje, ostaje unutar crkvene zajednice te da nije zadobio snažniji društveni značaj. Tomu u prilog može ići i činjenica da postotak onih koji su se izjasnili da poznaju socijalni nauk (21,9%) uglavnom korespondira s postotkom onih koji redovito ili češće pohađaju nedjeljnu misu.¹⁶ Drugim riječima, socijalni nauk Crkve nije zadobio pravo javnosti u medijima i u drugim sredstvima društvenog priopćavanja te nije dopro do onih koji nemaju redoviti kontakt sa svojom župnom zajednicom. On ostaje unutar crkvenih prostora i ne uspijeva se probiti u društvene strukture.

¹⁶ Zvonko PAŽIN – Vladimir DUGALIĆ, Utjecaj pohađanja mise na kvalitetu bračnoga života, u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2010.) 4, 1066.

**Tablica 9. Koliko je Crkva u Hrvatskoj prepoznata po svom socijalnom nauku?
* Dob**

		Dob				
		do 30 g.	31 – 40 g.	41 – 50 g.	51 – 60 g.	61+ g.
Koliko je Crkva u Hrvatskoj prepoznata po svom socijalnom nauku?	samo teoretski	44,9	37,0	39,2	35,7	31,8
	praktično se djeluje, ali je teoretski slabo poznato	31,4	29,4	31,5	34,5	40,5
	ni teoretski ni praktično	23,7	33,6	29,2	29,7	27,7

Dob čini također statistički značajnu razliku, ali blagu, na razini značajnosti $p < 0,05$, ($\chi^2 = 18,481$; $df=8$; $p < 0,05$) u odnosu na pitanje »Koliko je Crkva u Hrvatskoj prepoznata po svom socijalnom nauku?« Mlađi ljudi više teoretski poznaju socijalni nauk Crkve, što navodi na zaključak da su se s njim susreli na školskom vjeronauku ili da bolje prate crkvene izjave o društveno-političkim pitanjima. Starije osobe prepoznaju ga više praktično, što ponovno potvrđuje tezu da se socijalni nauk Crkve u velikoj mjeri poistovjećuju s karitativnim djelovanjem.

Zanimljivo je stoga usporediti stavove ispitanika prema regijama kojima pripadaju. Podijelili smo županije na tri regije kako bismo mogli izvesti χ^2 test, a navodimo samo statistički značajne rezultate. Nezavisna varijabla je regija.

**Tablica 10. Koliko je Crkva u Hrvatskoj prepoznata po svom socijalnom nauku?
* Regije**

1. *Sjeverozapadna Hrvatska*: Zagrebačka, Krapinsko-zagorska, Varaždinska, Koprivničko-križevačka, Međimurska, Grad Zagreb;
2. *Središnja i Istočna Hrvatska*: Sisačko-moslavačka, Karlovačka, Bjelovarsko-bilogorska, Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Osječko-baranjska, Vukovarsko-srijemska;
3. *Jadranska Hrvatska*: Primorsko-goranska, Ličko-senjska, Zadarska, Šibensko-kninska, Splitsko-dalmatinska, Istarska, Dubrovačko-neretvanska.

		Regije		
		Sjeverozapadna Hrvatska	Središnja i Istočna Hrvatska	Jadranska Hrvatska
Koliko je Crkva u Hrvatskoj prepoznata po svom socijalnom nauku?	samo teoretski	29,8%	39,6%	45,2%
	praktično se djeluje, ali je teoretski slabo poznato	37,0%	30,9%	32,8%
	ni teoretski ni praktično	33,2%	29,5%	22,0%

Regija, kako je vidljivo iz tablice, također čini statistički značajnu razliku ($\chi^2=27,811$; $df=4$; $p<0,01$) u odnosu na pitanje »Koliko je Crkva u Hrvatskoj prepoznata po svom socijalnom nauku?« Rangiranje odgovora također možemo ilustrirati tablicom, a umjesto postotaka rangirali smo odgovore brojkama: brojkom jedan označili smo najveći postotak, brojkom tri najmanji.

Tablica 11. Shematski prikaz odgovora iz Tablice 10:

teoretski	praktično	Sjeverozapadna Hrvatska	Središnja Hrvatska i Istočna Hrvatska	Jadranska Hrvatska
+	-	3	1	1
-	+	1	2	2
-	-	2	3	3
+	+	?	?	?

Iz rezultata je vidljivo da se socijalni nauk Crkve teoretski najviše prepoznaje u Središnjoj i Istočnoj Hrvatskoj te Jadranskoj, a najmanje u Sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Međutim, u Sjeverozapadnoj Hrvatskoj socijalni nauk Crkve najviše se prepoznaje praktično. To ponovno potvrđuje tezu da se socijalni nauk Crkve najviše praktično prepoznaje po karitativnom djelovanju jer ovoj regiji pripadaju većinom gradske sredine uključujući i grad Zagreb. U sredinama koje su većinom ruralne, socijalni nauk se prepoznaje uglavnom teoretski. Stoga smo u daljnjoj analizi podijelili županije na šest regija (vidi tablicu 12), ali zbog premalog uzorka nismo radili χ^2 test. Postotci su u tablici prikazani radi ilustracije.

Tablica 12. Koliko je Crkva u Hrvatskoj prepoznata po svom socijalnom nauku?

* Regije:

1. *Grad Zagreb*;
2. *Sjeverozapadna Hrvatska*: Zagrebačka, Krapinsko-zagorska, Varaždinska, Koпрivničko-križevačka, Međimurska;
3. *Središnja Hrvatska*: Sisačko-moslavačka, Karlovačka, Bjelovarsko-bilogorska;
4. *Istočna Hrvatska*: Virovitičko-podravsko, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Osječko-baranjska, Vukovarsko-srijemska;
5. *Jadranska Hrvatska – sjever*: Primorsko-goranska, Ličko-senjska, Istarska;
6. *Jadranska Hrvatska – jug*: Zadarska, Šibensko-kninska, Splitsko-dalmatinska, Dubrovačko-neretvanska.

		Regije					
		Grad Zagreb	Sjeverozapadna Hrvatska	Središnja Hrvatska	Istočna Hrvatska	Jadranska Hrvatska – sjever	Jadranska Hrvatska – jug
Koliko je Crkva u Hrvatskoj prepoznata po svom socijalnom nauku?	samo teoretski	30,7	29,0	40,5	38,9	53,1	39,2
	praktično se djeluje, ali je teoretski slabo poznato	40,8	33,8	20,3	37,0	25,7	38,3
	ni teoretski ni praktično	28,5	37,2	39,2	24,1	21,2	22,5

U gradu Zagrebu, kao najvećem hrvatskom gradu, socijalno djelovanje Crkve prepoznato je uglavnom praktično, što potvrđuje tezu o karitativnom djelovanju kao najčešćem obliku prepoznavanja socijalnog djelovanja Crkve. To je vidljivo i iz podatka o većoj praktičnoj prepoznatljivosti socijalnog djelovanja Crkve u Jadranskoj Hrvatskoj – jug nego u sjevernom dijelu jer je tu također, zbog manje razvijenosti i zasigurno većeg siromaštva, potrebniija karitativna djelatnost. S druge strane, kada se iz Sjeverozapadne Hrvatske izuzme grad Zagreb, tada vidljivo opada i broj onih koji socijalno djelovanje Crkve prepoznaju praktično. Slične smo rezultate dobili i kada smo razdvojili Istočnu i Središnju Hrvatsku. Naime, i u Istočnoj Hrvatskoj socijalno djelovanje Crkve više je prepoznato po praktičnom djelovanju jer zbog situacije većeg siromaštva, karitativno djelovanje se više prepoznaje kao praktično socijalno djelovanje Crkve. Međutim, nikoga ne smije ostaviti ravnodušnim podatak da je sa socijalnim naukom Crkve – bilo praktično bilo teoretski – upoznata samo jedna petina ispitanika (21,9%), odnosno, da 25% vjernika smatra da Crkva nije prepoznata po svom socijalnom djelovanju ni praktično ni teoretski. U Središnjoj i Sjeverozapadnoj Hrvatskoj taj postotak je još znatno veći i približava se brojci od oko 40%. Sve ovo ukazuje da ne možemo biti zadovoljni našim socijalnim pastoralom, a o poznavanju socijalnog nauka Crkve da i ne govorimo.

Sve to upućuju na zaključak da socijalni nauk Crkve nije zadobio značajnije mjesto u navjestiteljskom i katehetskom poslanju Crkve te da se situacija nije značajnije promijenila u posljednjih dvadesetak godina. I danas se susrećemo s istim neznanjem i s istim poteškoćama. Naslijeđeni mentalitet, prema kojem je vjera privatna stvar pojedinca i kao takva nema utjecaja na društvenu stvarnost, i nadalje obilježava hrvatsko društvo. I druga istraživanja, provedena u Hrvatskoj tijekom posljednjih desetak godina nedvojbeno ukazuju da većina hrvatskih građana i vjernika smatra kako Crkva nema što reći o aktualnim društveno-socijalnim i političkim problemima. Iz rezultata je vidljivo da između 30% i 40% građana ne želi čuti mišljenje Crkve o vrlo važnim etičkim

pitanjima, a očito je da opada utjecaj vjerskog uvjerenja na ponašanje na poslu te na političke stavove kada idemo od starijih prema mlađima.¹⁷

Posljedica naslijeđenog mentaliteta koji utječe na poznavanje socijalnog nauka Crkve jest i okrnjena svijest odgovornosti vjernika laika o njihovu poslanju u svijetu i obvezne zauzetosti za njegovu etičku izgradnju. Istraživanja ukazuju na velik broj onih koji su nezainteresirani za politički angažman i iskazuju određenu rezerviranost za takav angažman. Ako uzmemo u obzir da je ovakav stav izraženiji kod starijih osoba s kojima Crkva ima redovitiji kontakt i koji u većem broju pohađaju misu, onda je jasno zašto nema veći broj angažiranih vjernika u društvenom životu. Naime, »možemo reći da su oni koji na misu češće odlaze skloniji razmišljanju prema kojemu Crkva ima utjecaja na osobnom i društvenom planu«¹⁸, ali najčešće se ne žele ili nisu u mogućnosti i osobno se angažirati. U konačnici, postotak onih koji su se izjasnili da poznaju socijalni nauk (21,9%), kako smo već ukazali, uglavnom korespondira s postotkom onih koji redovito ili češće pohađaju nedjeljnu misu.

Ove zaključke nedvojbeno potvrđuje i istraživanje provedeno u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji koje je u proljeće 2010. godine proveo Nadbiskupijski ured za promicanje socijalnog nauka Crkve i društvena pitanja.¹⁹ Podatci o dobnoj strukturi anketiranih pokazuju kako je vrlo malen udio anketiranih laika mlađih od 40 godina u članstvu nekog vjerničkog ili civilnog udruženja. Njih tek 6% mlađe je od 21 godine, 8% se nalazi u dobi od 21 do 30 godina i 9% u dobi od 31 do 40 godina života. Najveći udio je onih (41%) između 51. i 65. godine života, tj. vjernika čija profesionalna pa tako i moguća aktivna društvena uloga postupno slabi. S druge strane, udio visokoobrazovanih vjernika u udrugama iznosi 35%, što je još uvijek premalo u odnosu na članstvo hrvat-

¹⁷ Pero ARAČIĆ – Gordan ČRPIĆ – Krunoslav NIKODEM, *Postkomunistički horizonti. Obriši sustava vrijednosti i religijskih orijentacija u deset postkomunističkih zemalja*, Đakovo, 2003., 83–84.

¹⁸ *Isto*, 81.

¹⁹ Metoda istraživanja sastojala se u provođenje dvije ankete, na razini župa i na razini vjerničkih laičkih udruženja. Zbog velikog broja župa i ograničenosti kapaciteta *Ureda* istraživanje nije bilo moguće provesti na razini cijele *Nadbiskupije* odjednom, već je podijeljeno u dvije etape. Prva etapa istraživanja provedena u proljeće 2010. godine u većinom gradskim župama gdje su, točno unaprijed dogovorenog dana, nakon svih nedjeljnih euharistija svećenici tijekom čitanja obavijesti pozvali prisutne laike uključene u bilo koje vjerničko laičko udruženje ili civilnu udrugu da se jave anketarima na izlasku iz crkve i odgovore na pitanja vezana uz: članstvo u udruženju/udruzi, spol, dob, stručnu spremu, zaposlenički status, aktivnost u župi, učestalost pohađanja euharistije i želju za sudjelovanjem na *Studijskim danima*. Istraživanje je obuhvatilo 31 župu a anketi se odazvalo 425 vjernika laika te članovi petnaest registriranih vjerničkih laičkih udruženja. Usp. Igor JAKOBF, Imamo li svijest društvene odgovornosti?, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 139 (2010.) 1–2, 27–30.

skih građana u udrugama civilnoga društva (81%). Zabrinjavajući su i podatci koji govore da je mali broj anketiranih zainteresiran za edukaciju o socijalnom nauku Crkve. Najmanji interes iskazale su dobne skupine mlađe od 21. godine te oni koji se nalaze između 31. i 40. godine života, a najveći interes dobna skupina između 51. i 65. godine života. Drugim riječima, ukoliko želimo dugoročno i uspješno planirati kršćanski doprinos izgradnji općeg dobra u hrvatskom društvu putem vjerskih udruženja, neizostavno se moramo zapitati kako doprijeti do studentske i visokoobrazovane populacije?²⁰

2. Poimanje supsidijarnosti u hrvatskom društvu

Sudbinu poznavanja socijalnog nauka Crkve dijeli i poznavanje pojma supsidijarnosti. Na pitanje 50a upitnika *Jeste li čuli za riječ supsidijarnost?* dobiveni su sljedeći odgovori:

Tablica 13. Jeste li čuli za riječ supsidijarnost?

Tvrđnja	ne	da
Čuo/la sam za riječ supsidijarnost.	83,6	15,6

Za riječ supsidijarnost čulo je samo 15,6% ispitanika, a 83,6% nije. Na tom tragu bilo je zanimljivo usporediti odgovore s obzirom na pripadnost vjerskoj zajednici, stupanj obrazovanosti, dob te s obzirom na mjesto stanovanja.

Tablica 14. Jeste li čuli za riječ supsidijarnost? * Pripadate li nekoj vjerskoj zajednici?

Pripadate li nekoj vjerskoj zajednici?			
		da	ne ili bez odgovora
Jeste li čuli za riječ supsidijarnost?	ne	86,5	76,4
	da	13,5	23,6

Pripadnost nekoj vjerskoj zajednici čini statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 17,957$; $df=1$; $p<0,01$) u odnosu na pitanje »Jeste li čuli za riječ supsidijarnost?« 23,6% ispitanika koji ne pripadaju vjerskoj zajednici (ili nisu odgovorili na pitanje) čuli su za riječ supsidijarnost. Samo 13,5% ispitanika koji pripadaju vjerskoj zajednici čulo je za riječ supsidijarnost. Razlika u dobivenim postotcima može se, međutim, najbolje protumačiti razlikom u strukturi obrazovanosti između ispitanika, kao što se može iščitati iz sljedeće tablice.

²⁰ Usp. *Isto*, 30–31.

Tablica 15. Pripadate li nekoj vjerskoj zajednici? * Obrazovanje

		Obrazovanje			
		bez škole i osnovna škola	srednja škola – dvogodišnja ili trogodišnja	srednja škola – četvero- godišnja	viša/visoka škola ili fakultet
Pripadate li nekoj vjerskoj zajednici?	da	84,1	73,7	79,6	66,3
	ne ili bez odgovora	15,9	26,3	20,4	33,7

Obrazovanje čini statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 32,078$; $df=3$; $p<0,01$) u odnosu na pripadnost nekoj vjerskoj zajednici. Od ispitanika bez škole ili s osnovnom školom njih 84,1% pripadaju nekoj vjerskoj zajednici, a 15,9% je onih koji nisu pripadnici vjerske zajednice. Sa srednjom školom (dvogodišnja ili trogodišnja) je 73,7% pripadnika neke vjerske zajednice a 26,3% je onih koji nisu pripadnici vjerske zajednice. S četverogodišnjom srednjom školom je 79,6% pripadnika neke vjerske zajednice, a 20,4% je onih koji ne pripadaju vjerskoj zajednici. S višom/visokom školom ili fakultetom je 66,3% pripadnika neke vjerske zajednice, a 33,7% je onih koji nisu pripadnici vjerske zajednice. Ako ove podatke pokušamo usporediti s onima iz prethodnog pitanja, tada proizlazi zaključak da riječ supsidijarnost više poznaju oni koji imaju viši stupanj obrazovanosti. Međutim, oni u manjem postotku pripadaju nekoj vjerskoj zajednici. To ponovno potvrđuje tezu da Crkva polako gubi intelektualce koji bi trebali biti nositelji društvenog i crkvenog života. Stoga ne čudi podatak da pripadnici vjerskih zajednica ujedno i slabije poznaju riječ supsidijarnost.

Tablica 16. Jeste li čuli za riječ supsidijarnost? * Dob

		Dob				
		do 30 g.	31 – 40 g.	41 – 50 g.	51 – 60 g.	61+ g.
Jeste li čuli za riječ supsidijarnost?	ne	82,5	81,9	80,7	87,1	88,6
	da	17,5	18,1	19,3	12,9	11,4

Dob čini statistički značajnu razliku, također blagu ($\chi^2 = 10,506$; $df=4$; $p<0,05$) u odnosu na pitanje »Jeste li čuli za riječ supsidijarnost?« Mlađi ljudi (do 50 godina) češće su čuli za riječ supsidijarnost od starijih. To je donekle razumljivo jer su stariji većinu života proživjeli u bivšoj državi koja nije uvažavala načelo supsidijarnosti te se nisu odgajani u tom duhu. U dobi između 30 i 50 godina najviše je onih koji su čuli za riječ supsidijarnost.

Tablica 17. Jeste li čuli za riječ supsidijarnost? * Veličina naselja/gradova

		Veličina naselja/gradova		
		ostala naselja	srednji gradovi	veliki gradovi
Jeste li čuli za riječ supsidijarnost?	ne	85,1	89,9	78,6
	da	14,9	10,1	21,4

Veličina naselja/gradova čini statistički značajnu razliku ($\chi^2=16,232$; $df=2$; $p<0,01$) u odnosu na pitanje. »Jeste li čuli za riječ supsidijarnost?« Za riječ supsidijarnost najviše se zna u velikim gradovima (21,4%), a najmanje u srednjim gradovima (10,1%). Ovo ujedno otvara i pitanje ako je poznavanje pojma supsidijarnosti vrlo slabo, na kojim načelima je ustrojen društveni život, osobito u velikim i srednjim gradovima. Stoga nas ne treba čuditi velika centralizacija Hrvatske kao i koncentracija moći u političkim krugovima, jer građani ne participiraju u organizaciji društvenog i političkog života.

Tablica 18. Jeste li čuli za riječ supsidijarnost? * Regije

		Regije		
		Sjeverozapadna Hrvatska	Središnja Hrvatska i Istočna Hrvatska	Jadranska Hrvatska
Jeste li čuli za riječ supsidijarnost?	ne	79,7	93,6	80,1
	da	20,3	6,4	19,9

Regija čini statistički značajnu razliku ($\chi^2=42,715$; $df=2$; $p<0,01$) u odnosu na pitanje »Jeste li čuli za riječ supsidijarnost?« Najviše ih je čulo za riječ supsidijarnost u Sjeverozapadnoj Hrvatskoj i Jadranskoj Hrvatskoj dok Središnja Hrvatska i Istočna Hrvatska osjetno zaostaju. Međutim, ako regije dodatno podijelimo kako smo to učinili u pitanju o poznavanju socijalnog nauka Crkve, tada dobivamo sljedeću sliku.

Tablica 19. Jeste li čuli za riječ supsidijarnost? * Regije

		Regije					
		Grad Zagreb	Sjeverozapadna Hrvatska	Središnja Hrvatska	Istočna Hrvatska	Jadranska Hrvatska – sjever	Jadranska Hrvatska – jug
Jeste li čuli za riječ supsidijarnost?	ne	77,4	81,6	91,9	94,6	72,5	85,8
	da	22,6	18,4	8,1	5,4	27,5	14,2

Iz rezultata je vidljivo da su za riječ supsidijarnost više čuli ispitanici u razvijenijim regijama Hrvatske – grad Zagreb te Sjeverozapadna i Jadranska

Hrvatska – sjever, dok je ta riječ daleko manje poznata u siromašnijim regijama Hrvatske. Možda je preuzetno zaključiti, ali na razvoj ovih regija zasigurno je utjecalo i veće poznavanje i primjena pojma supsidijarnosti jer ona omogućuje bolju organizaciju zajednice te potiče na slobodu i kreativnost građana. Međutim, u kojoj mjeri su razvoj regije i supsidijarnost u međusobnoj uzročno-posljedičnoj vezi, ostaje za ustvrditi u daljnjim istraživanjima. Zanimljivo je, međutim, bilo promotriti odgovore na pitanje o izvoru poznavanja riječi *supsidijarnost*.

Tablica 20. Riječ supsidijarnost (ako ste čuli za nju) poznata Vam je:

Tvrđnja	ne	da
Riječ supsidijarnost poznata mi je iz rasprava o EU.	5,5	5,1
Riječ supsidijarnost poznata mi je iz crkvenog govora, posebno socijalnog nauka Crkve.	7,2	2,6
Riječ supsidijarnost poznata mi je iz stručnih rasprava sociologa, gospodarstvenika, pravnika.	3,9	7,1
Riječ supsidijarnost poznata mi je iz hrvatskih medija.	4,3	7,0

Uvidom u dobivene podatke vidi se da od ispitanika koji su čuli za riječ supsidijarnost, 5,1% ispitanika riječ supsidijarnost poznaje iz rasprava o EU (5,5% ispitanika ne poznaje iz tih rasprava), 2,6% ispitanika riječ supsidijarnost poznaje iz crkvenog govora, posebno socijalnog nauka Crkve (7,2% ispitanika ne poznaje iz crkvenog govora), 7,1% ispitanika riječ supsidijarnost poznaje iz stručnih rasprava sociologa, gospodarstvenika, pravnika (3,9% ispitanika ne poznaje ovaj pojam iz tih stručnih rasprava), a 7,0% ispitanika riječ supsidijarnost poznaje iz hrvatskih medija (4,3% ispitanika ne poznaje iz hrvatskih medija).

Iz podataka je razvidno da je od ispitanika koji su čuli za riječ supsidijarnost najviše njih čulo za nju iz stručnih rasprava sociologa, gospodarstvenika i pravnika (7,1%) te iz hrvatskih medija (7,0%). Iz rasprava o EU je manje poznata (5,1%) dok je najmanje poznata iz crkvenog govora, posebno socijalnog nauka Crkve (2,6%). Rezultati su logični jer ako ispitanici ne poznaju socijalni nauk Crkve, može se očekivati da iz toga govora nisu ni mogli čuti za riječ supsidijarnost, iako ona upravo potječe, kako na početku rekosmo, iz enciklike *Quadragesimo anno* pape Pija XI. Stoga ne čudi i rezultat odgovora na 51. pitanje upitnika *Možete li svojim riječima objasniti što je supsidijarnost?* njih 91,7% nije odgovorilo, a odgovor je dalo samo 8,3% ispitanika. Međutim, ni oni nisu odgovorili točno.

Tablica 21. Možete li svojim riječima objasniti što je supsidijarnost?

Tvrdnja	nema odgovor	ima odgovor
Možete li svojim riječima objasniti što je supsidijarnost?	91,7	8,3

Za naš rad bilo je, međutim, zanimljivo promotriti ispitanike koji su odgovorili da im je riječ supsidijarnost poznata iz crkvenog govora, posebno socijalnog nauka Crkve.

Tablica 22. Riječ supsidijarnost poznata mi je iz crkvenog govora, posebno socijalnog nauka Crkve * Pripadate li nekoj vjerskoj zajednici?

		Pripadate li nekoj vjerskoj zajednici?	
		da	ne ili bez odgovora
Riječ supsidijarnost poznata mi je iz crkvenog govora, posebno socijalnog nauka Crkve.	ne	67,4	87,8
	da	32,6	12,2

Pripadnost nekoj vjerskoj zajednici čini statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 6,145$; $df=1$; $p<0,05$) u odnosu na pitanje »Riječ supsidijarnost poznata mi je iz crkvenog govora, posebno socijalnog nauka Crkve«. Ispitanici koji pripadaju nekoj vjerskoj zajednici upoznali su riječ iz crkvenog govora (32,6%), posebno socijalnog nauka Crkve više od ispitanika koji ne pripadaju nekoj vjerskoj zajednici (12,2%), što je samorazumljivo. Dob i obrazovanje, međutim, nisu pokazali značajniju statističku razliku u odgovoru na ovo pitanje.

Tablica 23. Riječ supsidijarnost poznata mi je iz crkvenog govora, posebno socijalnog nauka Crkve * Spol

		Spol	
		ženski	muški
Riječ supsidijarnost poznata mi je iz crkvenog govora, posebno socijalnog nauka Crkve.	ne	65,1	81,1
	da	34,9	18,9

Spol, međutim, čini statistički značajnu razliku ($\chi^2 = 4,498$; $df=1$; $p<0,05$) u odnosu na pitanje »Riječ supsidijarnost poznata mi je iz crkvenog govora, posebno socijalnog nauka Crkve«. Riječ supsidijarnost poznatija je ženama (34,9%) nego muškarcima (18,9%), što možemo protumačiti i činjenicom da su žene prisutnije u Crkvi nego muškarci. Osim toga, i život u obitelji, gdje žene provode više vremena od svojih muževa, također pomaže ženama da bolje upoznaju i žive ovo načelo. Naime, supsidijarnost pretpostavlja prvotnu odgovornost za svoju obitelj i prvotno se primjenjuje u praksi obiteljskog

života. Možda bi veće uključivanje žena u društveno-političke strukture donijelo promjenu u primjeni načela supsidijarnosti u hrvatskom društvu?

Umjesto zaključka

Na temelju provedenog istraživanja više je nego očito kako naši vjernici (i građani) nisu upoznati sa socijalnim naukom Crkve te, posljedično, i s načelom supsidijarnosti. Uzroci takva stanja zasigurno su višestruki, ali ukoliko znamo da su suvremena društva utemeljena upravo na načelu supsidijarnosti i da primjena toga načela znači naglašavanje prava i obveza subjektivne odgovornosti i primjenu samopomoći, tada su posljedice nepoznavanja toga načela nesagledive. Naime, načelo supsidijarnosti »ima snažno moralno utemeljenje u smislu priznavanja dominantnih društvenih normi, isto tako znatnu praktičnu snagu, jer način na koji se ljudi odnose jedni prema drugima je strukturiran i intervencije se države događaju u okviru ove vrste društvenog okvira«²¹. Stoga nas ne smije iznenaditi činjenica koja proizlazi iz provedenog istraživanja da naši građani socijalno djelovanje Crkve prepoznaju, prije svega, kao oblik karitativnog djelovanja i da više očekuju da drugi rješavaju njihove probleme.²²

Odgoj za supsidijarnost zapravo je odgoj za odgovorno ponašanje u kojem suvremene socijalne probleme moraju rješavati ponajprije sami građani na lokalnoj razini, budući da ovo načelo podrazumijeva da se problemi rješavaju tamo gdje su i nastali.²³ Međutim, pola stoljeća iskustva totalitarizma koji je negirao privatno vlasništvo, slobodu udruživanja i osobnu odgovornost razvio je sustav vrijednosti u kojem građani očekuju da država bude odgovorna za njihove probleme. U tom smislu potrebno je vrijeme da se promijeni mentalitet jer za značajnije pomake u tom pogledu potrebno je i nekoliko desetljeća. Osim toga, u društvu u kojem nitko neće promicati opće dobro uko-

²¹ Gojko BEŽOVAN, Amoralni familizam kao prepreka ostvarenju načela supsidijarnosti u hrvatskom društvu, u: Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ (ur.), *O solidarnosti i supsidijarnosti u Hrvatskoj*, Zagreb, 2004., 61.

²² Prema nekim mišljenjima, takav naslijeđeni mentalitet plod je dugogodišnjeg, čak stogodišnjeg diskontinuiteta u gospodarskom i političkom razvoju Hrvatske tijekom dvadesetog stoljeća što rezultira manjkom potencijala za samoorganiziranjem građana, nedostatkom socijalnog kapitala i razine solidarnosti te gubitkom povjerenja u institucije kao i u samopouzdanje vlastite nacije. Usp. *Isto*, 69.

²³ O pozitivnim i negativnim vidovima supsidijarnosti u izgradnji društva, osobito kada se to izrodi u ovisnost o sustavima socijalne pomoći kao i u oblike etatizma, te supsidijarnosti kao načelu pravednosti vidi u: Oswald von NELL-BREUNING, *Baugesetze der Gesellschaft*, Freiburg – Basel – Wien, 1968., 94–114.

liko i sam nema određene koristi, u sociokulturnom okruženju velike pasivnosti građana i visokog stupnja pesimizma glede mogućih promjena, odgoj za supsidijarnost nailazi na dodatne poteškoće. I ovo istraživanje o supsidijarnosti u hrvatskom društvu još jednom je pokazalo kako ispitanici odgovornost prebacuju na druge jer na pitanje »Tko bi trebao preuzeti odgovornost unutar Crkve, osobito s obzirom na odnos Crkve i društva«, njih 23,7% odgovorilo je *biskup*, a 29% ispitanika da to treba preuzeti *župnik, netko drugi* (4,6%) ili *ne mogu procijeniti* (9,4%) ili *nije primjenjivo* (18,4%). Samo 10,1% ispitanika je odgovorilo da to trebaju preuzeti *vjernici laici*. Na tom tragu na pitanje broj 47 »Jeste li spremni osobno aktivno sudjelovati u radu na odnosima Crkve i društva« njih 53,4% je odgovorilo *sigurno ne* (26,2%) ili *vjerojatno ne* (27,2%), 21,8% ispitanika je odgovorilo *možda da, možda ne, vjerojatno da* odgovorilo je 16,1%, a samo 6,7% ispitanika je odgovorilo *sigurno da*.

Katolička crkva u Hrvatskoj nalazi se stoga pred velikim izazovima. Pozvana je prije svega promicati duh zajedništva i aktualizacijom svojega socijalnog nauka odgajati vjernike za odgovorno uključivanje u društvene procese. U svojem navještaju ne smije toliko naglašavati odgovornost države, već isticati osobnu odgovornost za obitelj i društvo. U duhu socijalnog nauka, koji proizlazi iz načela *vidjeti, prosuditi i djelovati*, potrebno je ponajprije pridonijeti izgradnji socijalnih vrlina i duha dobrovoljnosti kod vjernika. U tom smislu sadržaj socijalnog nauka Crkve kao i odgoj za supsidijarnost mora pronaći primjerenije mjesto u crkvenom navještaju te školskom vjeronauku i župnoj katehezi. On mora biti usmjeren, prije svega, onima (tzv. »zrelim vjernicima«) koji redovito sudjeluju u životu župne zajednice, ponajviše slavljenjem nedjeljne euharistije. Njih je između 20 i 25% i rezultati istraživanja pokazuju da su upravo oni ona skupina koja je najviše čula za socijalni nauk Crkve i načelo supsidijarnosti. U tom smislu potrebno je kod njih odgajati svijest o vjerničkoj odgovornosti i važnosti društvenog angažmana te na taj način učiniti odmak od shvaćanja vjere kao privatnog izbora i duhovnosti koja služi samo za osobnu izgradnju.²⁴

Rezultati istraživanja koje je provedeno tijekom svibnja i lipnja 2008. godine na reprezentativnom uzorku od 1205 punoljetnih građana Republike Hrvatske u okviru znanstveno-istraživačkog projekta »Kršćanski identitet i kvaliteta bračnog i obiteljskog života« Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Đakovu pokazuju da 95% onih koji redovito idu na nedjeljnu misu (tjedno ili mjesečno) nisu povezani organizacijski u dobrotvornu ili humanitarnu

²⁴ Usp. Paolo DEL DEBBIO, *Fondamenti filosofici del principio di sussidiarietà*, u: Giorgio VITTADINI (ur.), *Che cosa è la sussidiarietà*, Milano, 2007., 70–80.

organizaciju. Međutim, njih 30% izražava spremnost pristupiti ovakvu obliku volonterskog zalaganja, dok je iznenađujuće »da 30% redovitih sudionika u nedjeljnoj misi i preko 50% onih koji to čine prosječno mjesečno nije se spremno uključiti organizirano u dobrovoljni humanitarni rad«²⁵ kao i u neki drugi oblik društvene djelatnosti. Možemo stoga reći da religioznost i vjerska pripadnost nemaju trenutno važnu ulogu i kreiranju ozračja za socijalni angažman i osjetljivost što ukazuje da u današnjim oblicima kršćanske duhovnosti to nije važno.²⁶ Stoga je od presudne važnosti razvijati zajedničarsku dimenziju vjere koja zahtijeva od vjernika svijest o odgovornosti za društvo i državu te obvezu dati vlastiti doprinos u onom području za koje se osjeća stručan. To na osobit način uključuje i političku zauzetost kao i zauzetost na drugim područjima koja su važna za društveni život.²⁷

Daleko će teže biti doći do onih koji neredovito ili prigodno kontaktiraju sa župnom zajednicom, a čine skupinu od oko 60% građana Republike Hrvatske. To su vjernici koji crkvenu zajednicu trebaju pragmatično za određene sakramente (oko 25% tzv. »praktičnih vjernika«) te djelomično poznaju ili prihvaćaju nauk Crkve i socijalnu odgovornost jer u životu imaju i drugih uvjerenja, osim kršćanskih. Jedan dio njih (oko 25%) prihvaća kršćanstvo kao tradiciju i dio naslijeđenog nacionalnog i kulturnog identiteta (»vjernici po naslijeđu«) te slabo poznaju crkveni nauk, a često se s njim i ne slažu. Njima možemo pribrojiti i tzv. »nominalne katolike« (između 5 i 10%) koji u crkvu dolaze vrlo rijetko te crkveni nauk ne poznaju niti ga se drže te se često okreću alternativnim vjerovanjima.²⁸ Do tih skupina vjernika ne možemo doći redovitim pastoralom te će najčešće trebati osobni pristup u određenim prigodama. Ujedno, ovdje se najočitije uočava problem nedostatka katoličkih medija u hrvatskom društvu, osobito elektroničkih i katoličkih socijalnih portala, jer bi pomoću tih sredstava mogli utjecati na spomenute skupine vjernika. Naime, upravo iz te skupine najveći je broj onih koji su uključeni u društveno-politički

²⁵ »Ipak dobar podatak je da skoro 30% onih, koji redovito nedjeljnom idu na misu, 20% onih koji idu jednom mjesečno, spremno mjesečno jednom pomagati, a oko 15% i više puta i na različite načine bili bi spremni sudjelovati dobrovoljno u organiziranim humanitarnim zahvatima«, Pero ARAČIĆ – Gordan ČRPIĆ, *Kršćanski identitet: skica za idealtip vjernika kršćanina*, u: Pero ARAČIĆ – Ivo DŽINIĆ – Biljana HLAVAČEK (ur.), *Kršćanski identitet i obitelj*, Đakovo, 2011., 37.

²⁶ Usp. Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Ivan ŠTENGL, *Solidarnost i socijalna (ne) osjetljivost*, u: Josip BALOBAN (ur.), *U potrazi za identitetom. Komparativna studija vrjednata: Hrvatska i Europa*, Zagreb, 2005., 203; Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Ivan ŠTENGL, *Desolidarizacija hrvatskog društva*, u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2010.) 2, 593.

²⁷ Usp. Pero ARAČIĆ – Gordan ČRPIĆ, *Kršćanski identitet: skica za idealtip vjernika kršćanina*, 38.

²⁸ Usp. *Isto*, 57.

život hrvatskog društva a redovito prate elektroničke medije i na taj se način često educiraju. U tom vidu potrebno je podizati razinu njihove praktične vjere i odgajati ih za kršćanski vid unutarnje slobode i odgovornosti te istinsku zauzetost za opće dobro i načelo supsidijarnosti u duhu darežljivosti kao osobnog stava spremnosti dati se drugima.²⁹ Na tom tragu mnogi teoretičari društva ističu kako upravo odgoj za načelo supsidijarnosti treba pomoći da se u društvu nadiđe duh individualizma, birokratizma i traženja osobne koristi.³⁰

Rezultati provedenog istraživanja također ukazuju da se najčešće visokoobrazovani (intelektualci) uključuju u područje civilnog društva i socijalne zauzetosti. Stoga bi u odgoju za socijalni nauk Crkve i načelo supsidijarnosti upravo oni, uz mladu populaciju, trebali biti u žarištu pastoralnog navještaja i nove evangelizacije. Pastoral bi trebao biti usmjeren prema njihovu uključivanju u vjernička društva i udruge civilnog društva, a važnu ulogu trebale bi imati i katoličke škole, studentski pastoral te pastoral mladih. Pastoralno djelovanje ne bi smjelo biti usmjereno samo na osobni odgoj čovjeka već, prije svega, na vjerničku odgovornost i njihovo poslanje u svijetu. Drugim riječima, pomažući ljudima izići iz svojih subjektivnih mišljenja i dojmova, kršćanska istina im pomaže izići ponad kulturalnih i povijesnih uvjetovanosti i susresti se u prosuđivanju vrijednosti i biti stvarni, jer »u današnjem društvenom i kulturalnom kontekstu, u kojem je raširena sklonost relativiziranju istinitoga, življenje ljubavi u istini vodi k shvaćanju da je prionuće uz vrednote kršćanstva ne samo koristan već i prijeko potreban element za izgradnju dobrog društva te istinskoga i cjelovitoga ljudskog razvoja«³¹.

Sveti Otac u enciklici *Caritas in veritate* naglašava kako se kršćanstvo ljubavi bez istine lako može zamijeniti za zalihu dobrih osjećaja, istina, korisnih za društveni suživot, ali zapravo marginalnih. Kršćani su stoga pozvani svojim životom svjedočiti snagu otkupiteljske ljubavi koju nam je objavio i ostvario Isus Krist i razlio je u srca naša po Duhu Svetom. Budući da su ljudi oslovljenici Božje ljubavi, naglašava Papa, oni su postali subjekti sebedarja, pozvani da se i sami učine oruđem milosti te iz te dinamike primljene i darovane ljubavi izvire i socijalni nauk Crkve. »On je ljubav u istini u društvenim pitanjima': navještaj Kristove istine ljubavi u društvu.«³² Papa Benedikt XVI. stoga je više

²⁹ O odgoju za zajedništvo i primjeni načela supsidijarnosti u suzbijanju prevage lobija i obuzdavanju utjecaja izvjesnih skupina vidi u: Otfried HÖFFE, *Subsidijarnost: O službi zajednice individui*, u: *Filozofska istraživanja*, 70/18 (1998.) 3, 593–602.

³⁰ Usp. Anton RAUSCHER, *Personalität, Solidarität, Subsidiarität*, Köln, 1975., 27–29, 45–48.

³¹ BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini. Enciklika o cjelovitome ljudskom razvoju* (29. VI. 2009.), Zagreb, 2009., br. 4.

³² *Isto*, br. 5.

puta istaknuo kako je zadaća svakog kršćanina, u skladu s njegovim mogućnostima i ulozi u društvu, odjelotvoriti ljubav u svijetu. Ovaj institucionalni, politički oblik ljubavi, nije manje izvrstan i učinkovit od puta ljubavi koji bližnjem pristupa izravno te se kao prioritet nameće izgradnja osobne duhovnosti sa snažnom društveno-socijalnom dimenzijom. Drugim riječima, snagom solidarnosti čovjek je zajedno sa sebi sličnima pozvan pridonositi zajedničkom dobru društva na svim razinama, a snagom supsidijarnosti stvarati prostor u kojem može istinski živjeti svoju slobodu.³³ Stoga Crkva ne može ići drugim putem: svojim socijalnim naukom, učinkovitim djelovanjem, ostaje vjerna Kristu i ljudima se pokazuje kao »sakrament spasenja«. Stoga je danas osobito važno razvijati svijest o društvenoj dimenziji kršćanske vjere i trajno se nadahnjivati socijalnim naukom Crkve koji našem životu daje nov pogled i način djelovanja. Socijalni nauk Crkve kao sastavni dio evangelizacijskog služenja Crkve mora pomoći u nadilaženju naslijeđenog mentaliteta te snažnijim zauzimanjem vjernika obogatiti i uskvasati samo društvo evanđeljem.³⁴

Summary

SOCIAL TEACHINGS OF THE CHURCH AND AWARENESS OF THE PRINCIPLE OF SUBSIDIARITY BETWEEN CROATIAN CITIZENS (AND BELIEVERS)

Vladimir DUGALIĆ

Catholic Faculty of Theology in Đakovo, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Petra Preradovića 17, p.p. 54, HR – 31 400 Đakovo
vladimir.dugalic@djkbf.hr

Damir MRAVUNAC

Centre for Promotion of the Social Teaching of the Church of the Croatian Bishop's Conference
Heinzlova 5, HR – 10 000 Zagreb
censoc@zg.t-com.hr

The article analyses responses given by Croatian citizens (and believers) to principles of the social teachings of the Church and especially of the principles of subsidiarity as set in questions 49-51 in a questionnaire as part of the project »Subsidiarity in Croatian society«. The results undoubtedly indicate the fact that Catholic faithful are not informed with the content of social teachings of the Church – (according to the results,

³³ Usp. ZBOR ZA NAUK VJERE, *Naputak o kršćanskoj slobodi i oslobođenju*, Zagreb, 1986., br. 73.

³⁴ Usp. PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 17.

75.8% were not aware and only 21.9% were), and that they are mostly identified with the Church's charity activities. Only 15.6% of those questioned knew the meaning of subsidiarity and their knowledge was based on discussions in Croatian media by experts, while 83.6% had never heard of that notion. The reasons for this situation are multi-faceted – from that of mental legacy to the fact that the social teachings of the Church have not managed to exit Church space. This means that the Catholic Church should be seeking a new space and way to mediate the contents of social teachings of the Church as well as educating its believers about the notion of subsidiarity. With the faithful who regularly communicate with the parish community (20 – 25%), it is necessary to develop forms of personal responsibility and social spirituality relating to the proclamation and Catechesis whereas difficulties are encountered when trying to educate those faithful (about 60%) who are distanced from the Church while at the same time being important factors of social life. It is therefore a priority to exit Church space and penetrate civil society – e.g. setting up Catholic electronic media, Catholic schools and educational institutions and empowering religious organisations as well as vital personal and other relevant contact with the faithful who are distanced from the Church – these usually being the most educated sections of the population who are statistically most engaged in society yet the most distanced from the Church. The youth has to be a privileged target group for pastoral work and education in social teachings of the Church.

Key words: *social teachings of the Church, subsidiarity, Croatian society, Catholic Church, social pastoral service, youth, highly-educated.*